

19'UNCU PİYADE TÜMENİ

Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya TÜRKMEN

19'uncu Piyade Tümeni, Gelibolu Yarımadası'na yönelik 25 Nisan 1915'te başlayan kara harekâtında kuzey grubunun bulunduğu alandaki muharebelerin en ön hattında İngiliz-ANZAK birliklerine karşı mücadele ederek kazandığı zaferlerle adını Türk tarihine altın harflerle yazdırmış bir birliktir. 19'uncu Tümen ilk olarak Ağustos 1907'de bugünkü Elazığ'da Harput Tümeni olarak kurulmuştur. Yapılan düzenlemeyle 37'nci Harput ve 38'inci Hozat Livası bu tümene bağlanmıştır. 19'uncu Harput Tümeni'nin ilk komutanı Mirliva Emin Paşa'dır. 1908 yılında yapılan yeni teşkilat düzenlemesinde 19'uncu Nizamiye Tümeni adını almış, mevcut teşkilatı devam etmiştir. 14 Mart 1911 tarihinde Mahmut Şevket Paşa'nın talimatıyla Osmanlı ordusunda kolordu teşkilatına geçiş yapıldığında 57'nci, 58'inci ve 59'uncu Alaylar bu tümene bağlanmıştır. Yeni düzenlemeyle 19'uncu Nizamiye Piyade Tümeni, Selanik'teki 2'nci Ordu Müfettişliğine bağlı Üsküp'teki 7'nci Kolordu kuruluşunda yer almış; başına önce Mirliva Şevki Paşa atanmıştır. Tümenin başına daha sonra Albay Şevki Bey isimli başka bir subay tayin edilmiştir. 19'uncu Piyade Tümeni Balkan Harbi'nde Kumonova ve Manastır Meydan Muharebeleri'nde savaşa katılmış, her iki savaşta büyük kayıplar verilmiştir. 9 Kasım 1912'de Albay Sait Bey'in görevden ayrılması üzerine Yarbey Faik Bey Tümen Komutanlığına atanmıştır. 19'uncu Tümen, 9 Aralık 1912 tarihine kadar 7'nci Kolordu kuruluşunda kalmış; Manastır Meydan Muharebesinden sonra Yanya Müstahkem Mevkii kuruluşuna katılmıştır. Tümen, Manastır'ın düşmesi üzerine dağılmış ve 24 Aralık 1912 tarihinde lağvedilmiştir. Balkan Harbi'nden sonra yapılan 11 Kasım 1913 tarihli Teşkilat-ı Askeriye-i Umumiye Nizamnamesi ile Osmanlı ordusu yeniden bir düzenlemeye tâbi tutulmuş; 19'uncu Tümen Yemen'deki ordu içinde yeniden teşkil edilmek istenmişse de bunda muvafak olunamamıştır.

Almanya ile Osmanlı Devleti arasında yapılan 2 Ağustos 1914 tarihli gizli ittifak antlaşmasının ertesini günü, 3 Ağustos 1914 tarihinde ilan edilen Bi-

rinci Dünya Harbi Seferberliği üzerine 19'uncu Tümen'in Tekirdağ'da yeniden kurulması planlanmıştır. İlk planda eski kuruluştaki gibi 57'nci, 58'inci ve 59'uncu Alayların tümene bağlanması düşünülmüş; 1 Şubat 1915 tarihinde kuruluş ve kadro teşkilatı aktif hale getirilmesi yönünde harekete geçilmiştir. 19'uncu Piyade Tümeni Komutanlığına, Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine Başkomutanlık Vekaletine 1914 yılının Kasım ayından itibaren müracaatta bulunarak muharebe sahasında aktif bir göreve getirilmesini isteyen Sofya Askerî Ataşesi Kurmay Yarbey Mustafa Kemal (Atatürk) 20 Ocak 1915 tarihinde atanmıştır. Tümen kurmay başkanlığına da Piyade Binbaşı Mehmet Hulusi (Conk) getirilmiş, tümenin kuruluş çalışmalarına başlanmıştır. Gelibolu'ya intikal hazırlıklarına hemen başlanmıştır. Tümen kuruluş çalışmalarına Tekirdağ'da başlanmıştır. Başlangıçta önce 19'uncu Tümen teşkilatında yer alan 58'inci ve 59'uncu Alaylar yapılan bir düzenlemeyle 6'nci Kolorduya bağlanırken 9 Şubat 1915 tarihinde 57'nci Alaydan başka 72'nci ve 77'nci Alaylar dahil edilerek 19'uncu Tümen'in kuruluş ve kadro teşkilatlanması ikmal edilmiştir.

19'uncu Tümen Komutanı Yarbey Mustafa Kemal, önce İstanbul'a gelerek Harbiye Nezaretindeki işlerini tamamlayıp annesi ve kız kardeşi ile görüştüktan sonra 1 Şubat 1915 tarihinde karayoluyla önce Tekirdağ'a giderek tümenin kuruluş çalışmalarını teftiş etmiştir. Buradan tekrar karayoluyla devam ederek 2 Şubat 1915 tarihinde Gelibolu'ya varmış ve 3'üncü Kolordu karargâhında, 3'üncü Kolordu Komutanı Esat Paşa ile görüşmüştür. Mustafa Kemal, Gelibolu Yarımadası'nda 10 Aralık 1915 tarihine kadar aralıksız bir şekilde 10 ay 8 gün bölgede kalmış, bu zamanın 7 ay 15 günü ise bölgede cereyan eden çetin kara savaşlarıyla geçmiştir. 19'uncu Piyade Tümeni, Tekirdağ'daki teşkilatlanmasıyla aslında bir ihtiyat tümeni olarak teşkil edilip Gelibolu Yarımadası'na gönderilmiştir. Başlangıçta hem Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığına hem de 3'üncü Kolordu Komutanlığına bağlı olduğundan ve bu durum komuta hiyerarşisinde sıkıntılara yol açtığından 30 Mart 1915'te Mustafa Kemal'in müracaatıyla durum düzeltilmiş, 6 Nisan 1915 tarihinde doğrudan 3'üncü Kolorduya bağlı olduğu yazılı olarak bildirilmiştir.

5'inci Ordunun teşkilinden sonra Liman von Sanders, ordu ihtiyatı olarak gördüğü 19'uncu Tümeni bir ara Anadolu yakasında görevlendirmeyi de düşünmüş ancak bu mümkün olmamıştır. 19'uncu Tümen Komutanı Mustafa Kemal'in talebi üzerine 14 Mart 1915 tarihinde 19'uncu Tümen Kurmay Başkanlığına, Kurmay Binbaşı İzzettin (Çalışlar) Bey atanmıştır. İstanbul'dan deniz yoluyla hareket eden İzzettin Bey, 20 Mart 1915'te Gelibolu'ya varmış ve 22 Mart tarihinde görevine başlamıştır. 24-25 Mart tarihlerinde tümene bağlı alaylar ve tümenin sorumluluk bölgesi tümen komutanıyla birlikte gezilerek gerekli keşif yapılmıştır. 26 Mart günü tümene bir intikal yürüyüşü yaptırılmış ve muharebe hazırlıkları aksatılmadan sürdürülmüştür. Gelibolu Yarımadası üzerinde düşman keşif uçuşları sıkça tekrarlandığından muhtemel bir çıkarma harekâtının yakın olduğu anlaşılmıştır. Bu bakımdan Gelibolu Yarımadası'nda konuşlu birliklerin muharebe eğitimleri, komutanların arazi üzerindeki keşif harekâtı, düşmanın muhtemel saldırıları karşısında nasıl bir savunma tedbiri alacaklarına dair planlamalar üzerinde aralıksız fikir alışverişinde bulunulmuştur.

Gelibolu'ya geldikten sonra bir süre burada kalan 19'uncu Tümen, Mart başında Maydos bölgesine intikal etmiş, tümene bağlı alaylar Maltepe civarında bugünkü Bigalı köyü güneyinde ve batısındaki geniş düzlüklerdeki araziye yayılarak çadırılı ordugâha geçmiştir. 19'uncu Tümen Komutanı Mustafa Kemal Bey ile Kurmay Başkanı İzzettin Bey, 30 Mart 1915 günü Kirte ve Kabatepe bölgesinde bir keşif faaliyetinde bulunmuş, arazi üzerinde alınan savunma tedbirlerini yerinde incelemiştir. 31 Mart günü 5'inci Ordu Komutanı Liman von Sanders, 3'üncü Kolordu Komutanı Esat Paşa Maydos'a (Eceabat) gelmiş, Müstahkem Mevkii Komutanı Cevat Paşa, Sahil Müfettişi Usedom, Donanma Komutanı Merten, Anadolu yakasında Mürettep Kolordu Komutanı Weber, 9'uncu Tümen Komutanı Halil Sami ve 19'uncu Tümen Komutanı Mustafa Kemal olmak üzere geniş katılımlı bir toplantı icra edilmiştir. Toplantıya katılan subaylar, düşmanın muhtemel harekâtına dair görüşlerini açık yüreklilikle ifade etmiştir. Ancak Alman subaylar, Boğaz savunmasında bütün komutayı ellerinde tutma konusunda ısrarcı olmuştur.

Mart-Nisan aylarındaki yağış geçişlerinin çok olduğu dikkate alındığında 19'uncu Tümen'e bağlı alayların birlik eğitimleri, açık havalarda aksatılmadan sürdürülmüştür. Bigalı deresi boyunca Maltepe civarındaki düzlükler ve fundalık arazide muharebe talimleri, atış eğitimleri sürdürülmüştür. Tümen Kurmay Başkanı İzzettin Bey'in günlüklerinde de Çanakkale'de İtilaf Donanması'nın karaya asker ihraç ettiği tarihe kadar muharebe eğitimlerinin sürdürüldüğü belirtilmektedir. 19'uncu Tümen kuruluşu ve personel durumuna bakıldığında şunları ifade etmek yerinde olacaktır. 19'uncu Tümen'e bağlı 57'nci, 72'nci ve 77'nci Piyade Alayları ile 4'üncü Süvari Alayından bir bölük, 39'uncu Topçu Alayından üç tabur ve bataryalar, üç istihkâm taburundan bir bölük ile tümen sıhhiye bölüğü bulunuyordu.

Ayrıntılara bakıldığında 19'uncu Tümen'e bağlı birliklerin personel, silah-araç-gereç mevcudu şöyledir: 57'nci Alay'da 49 subay, 3638 nefer, 3.000 tüfek, 4 makineli tüfek, 572 sandık piyade cephanesi ile 830 el humbarası (bomba) bulunmaktadır. 72'nci Alay'da 62 subay, 3.505 nefer, 3.000 tüfek, 4 makineli tüfek, 525 sandık piyade cephanesi, 780 el humbarası mevcuttur. 77'nci Alay'da 65 subay, 3.363 nefer, 3.000 tüfek, 525 sandık piyade cephanesi, 780 el humbarası yer almaktadır. 19'uncu Tümen emrinde bulunan 4'üncü Süvari Alayı 5'inci Bölük'te 3 subay, 115 nefer, 86 filinta, 7 sandık piyade cephanesi; 39'uncu Topçu Alayı Talia Mantelli Bataryası'nda 3 subay, 241 nefer, 8 Mantelli top, 2.157 topçu şarapneli (mermi); 39'uncu Topçu Alayı 2'inci Sahra Taburu'nda 11 subay, 566 nefer, 58 filinta, 8 Krupp top; 39'uncu Topçu Alayı 3'üncü Cebel Taburu'nda 10 subay, 575 nefer, 58 filinta, 4 seri cebel Krupp topu, 3 sandık piyade cephanesi, 2.282 topçu şarapneli, 759 dane (mermi); İstihkâm 3'üncü Tabur 4'üncü Bölük'te 4 subay, 388 nefer, 250 tüfek, 37 sandık piyade cephanesi bulunmaktadır. Ayrıca 19'uncu Tümen Sıhhiye Bölüğü'nde 4 subay (tabip), 225 sıhhiye neferi; 5'inci Seyyar Hastane'de 7 subay (tabip), 80 sıhhiye neferi, cephane kollarında 7 subay, 385 nefer, 121 Winchester marka tüfek, erzak kolunda 4 subay, 183 nefer, 63 muaddel Martini, tüfek başına 120 mermi; Ekmekçi takımında bir subay, 111 nefer; Tümen karargahında ise 19 subay, 101 nefer, 15 filinta, 30 muaddel

Martini tüfek, 3 sandık piyade cephanesi mevcuttur. Bu tablonun geneline bakıldığında 25 Nisan 1915'te başlayan Kara Muharebelerine 19'uncu Piyade Tümeni (57'nci, 72'nci ve 77'nci Alaylar), 249 subay, 13.476 nefer, 9.547 tüfek, 8 makineli tüfek, çeşitli çapta 20 top, 1.669 sandık piyade cephanesi, 4.439 topçu şarapneli, 759 dane, 2.490 el humbarası ile girmiştir.

19'uncu Tümen'e bağlı birlikler, 19-22 Nisan günü Uzun Hıdırlı-Sivli bölgesi arasında muharebe eğitimlerini sürdürmüşlerdir. 19'uncu Tümen ve bağlı birliklerinin Çanakkale Muharebelerinde ilk sıcak çatışması, 23 Nisan 1915 tarihinde yaşanmıştır. Gelibolu Yarımadası'nda kara savaşlarının başlamasından iki gün önce, 23 Nisan 1915 Cuma günü öğle vakti saat 13.00 civarında İngilizlere ait beş uçaktan oluşan bir hava filosu Maydos'u (Eceabat) bombalamış ve 19'uncu Tümen'e bağlı 72'nci Alay'dan üç asker şehit olurken altı asker de yaralanmıştır. Halktan sekiz erkek ve altı kadın maktul, biri papaz ve metropolit vekili olmak üzere dört erkek ve altı kadının yaralandığı bildirilmiştir. Düşman uçakları 19'uncu Tümen Sahra Topçusuna ait 2'nci Tabur Cebel Bataryası'nın attığı 21 merminin bir kısmının isabetiyle bölgeden uzaklaştırılmıştır.

24 Nisan günü, önceki gün gerçekleşen saldırıyla ilgili bilgi almak üzere Maydos'a gelen Esat Paşa, 19'uncu Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal tarafından törenle karşılanmış, görüş alışverişinden sonra tümen'e bağlı birliklerin muharebe hazırlıklarını beraber teftiş etmişlerdir. 25 Nisan günü de tümen'e bağlı birliklerin konuşlandıkları alanda geniş çaplı bir manevra yapmaları konusunda planlar hazırlandıktan sonra herkes çadırlarına çekilmiştir. 25 Nisan 1915 tarihinde gün ağarmadan Arıburnu'na düşmanın asker ihracı haberi alınınca Gelibolu Yarımadası'nda büyük bir koşuşturma başlamıştır. 9'uncu Tümen Komutanı Albay Halil Sami Bey ile yakın irtibat halinde bulunan 19'uncu Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal, ilk günkü kara harekâtında gösterdikleri olağanüstü kahramanlıkla kara savaşlarının seyrini değiştirecek bir başarıya imza atmıştır. Özellikle 19'uncu Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal, büyük bir kararlılıkla inisiyatif kullanarak 57'nci Piyade Alayı'na bağlı üç taburu ve cebel topçusu ile sıhhiye birliğini de yanına alarak Conkbayırı'na gerçekleştirdiği hız-

lı intikal ile Gelibolu Yarımadası'ndaki hakim noktada Türk ordusunun denetiminde kalmış ve 25 Nisan günü Conkbayırı sırtlarında cereyan eden muharebenin ardından düşmanın Gelibolu Yarımadası'nı kısa sürede ele geçirerek İstanbul'a ulaşma hayali gerçeğe dönüşmemiştir.

Albay Mustafa Kemal, Conkbayırı Muharebelerine kadar yani 8 Ağustos 1915 tarihine kadar 19'uncu Tümen Komutanlığı görevini başarıyla sürdürmüş daha sonra da Anafartalar Grubu Komutanlığına atanmıştır. 19'uncu Tümen Komutanlığına ise kara harekâtının başladığı sırada 9'uncu Tümen'e bağlı 27'nci Alay'ın başında bulunan ve bölgede cereyan eden muharebelerin hemen hemen hepsinde aktif olarak görev yapmış olan Yarbay Mehmet Şefik (Aker) Bey atanmıştır. 19'uncu Piyade Tümen, Anafartalar Muharebelerine de katılarak İngiliz-ANZAK birliklerinin Gelibolu Yarımadası'ndan atılmasında büyük yararlılık göstermiştir.

İtilaf Kuvvetleri'nin Ocak 1916'da Gelibolu'dan tamamen tahliye edilmesi üzerine 19'uncu Tümen 13 Şubat 1916'da 15'inci Kolordu emrine verilerek Keşan taraflarına ordugâha geçmiştir. 5 Mayıs 1916 tarihine kadar Keşan'da eğitimlerini sürdüren 19'uncu Tümen 15'inci Kolordu emrinde Almanlara destek amaçlı olarak Galiçya'ya gönderilen birlikler arasında yer almıştır. 23 Ocak 1917 tarihine kadar Galiçya'da Alman ordularının güney kanadını savunmaya yönelik muharebelere katılan 19'uncu Tümen, 1917 yılı Ağustos ayında Sina-Filistin Cephesi'ne görevlendirilmiştir. 19'uncu Tümen, 26 Ekim 1917 tarihinde önce 8'inci Ordu emrinde, 31 Ekim tarihinden 14 Kasım 1917 tarihine kadar da 20'nci Kolordu emrinde Ebuhavf Muharebelerine katılmıştır. 14 Kasım 1917'den 25 Kasım 1917'e kadar da Yıldırım Ordular Grubunun ihtiyatı olarak cepheye bulunmuştur. Bu zaman zarfında Yıldırım Ordular Grubunda yer alan 15'inci Kolordu teşkilatında tutuldu. 25 Kasım tarihinden 5 Ocak 1918 tarihine kadar 7'nci Ordu emrinde Sufya Muharebelerine 29 Nisan 1918 tarihine kadar da 3'üncü Kolordu kuruluşunda muharebelere iştirak etmiştir. Albay Sami Sabit komutasında 1-28 Eylül 1918 tarihleri arasında Nablus Meydan Muharebesine katılan 19'uncu Tümen, 8'inci Ordu sol kanat grubundaki (Alman Asya Kolu) muharebelere görev almış ancak Şeria Nehri geçişinde ordu İngilizler

karşısında dağılıp yenilince lağvedilmiştir. 19'uncu Tümen personelinin önemli bir kısmı İngilizlere esir düşmüştür. 19'uncu Tümen, Çanakkale ve Galiçya'dan sonra Filistin Cephesi'nde kahramanca çarpışarak tarihi misyonunu bu şekilde tamamlamıştır. Osmanlı döneminde Balkan Harbi sonrası Çanakkale Muharebeleri öncesinde 19'uncu Tümen yeniden kurulmuşsa da Cumhuriyet döneminde tümenin tarihi misyonu da dikkate alınarak tekrar kurulması gündeme gelmemiştir. Türkiye, NATO askerî sistemine dahil olduktan sonra Balıkesir Edremit ilçesinde 19'uncu Mekanize Piyade Tugayı teşkil edilmiş ve bu tugay daha sonra 19'uncu Komando Tugayı olarak yeniden düzenlenmiştir.

Kaynakça

- Atabay, Mithat. “Çanakkale Savaşı Sırasında Mustafa Kemal Atatürk”. Çanakkale Muharebelerinin İdaresi, Komutanlar ve Stratejiler, Ankara: Çanakkale Valiliği Yayınları, 2015, s.105-118.
- Atacanlı, Sermet. Atatürk ve Çanakkale'nin Komutanları. İstanbul: MB Yayınları, 2007.
- Atatürk: Belgelerle Atatürk, Ankara: Milli Savunma Bakanlığı Yayını, 1999.
- BOA. İrade Harbiye, nr: 3, 4 Rebiyülevvel 1337/7 Kanun-u sâni 1330/20 Ocak 1915.
- BOA., BEO., nr: 327424.
- BOA., İrade Harbiye, nr: 43, 15 Ramazan 1333 / 28 Temmuz 1915.
- Çeliker, Fahri. “Çanakkale ve Mustafa Kemal”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 9, 1987, s. 635-656.
- Esenkaya, Ahmet. “Çanakkale Cephesinde Karargahlar”. ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 1(2), Çanakkale 2015, s. 47-80.
- Falih Rıfki Atay, Atatürk'ün Bana Anlattıkları, İstanbul: BATEŞ, 1998.
- Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Arşivi, 19'uncu Tümen Ceridesi, Nisan 1915 kuvve-i umumiye cetveli.
- Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Arşivi, ATAZB, Kls: 41, G: 3. Gnkur. ATASE Daire Başkanlığı Arşivi, ATAZB, Kls: 41, G: 3 ai,
- Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Arşivi, nu: 5/2453, Kls: 3964, Ds: H-7, F: 1/8. 1/13. 1/15.
- İzzettin Çalışlar. On Yıllık Savaşın Günlüğü, Balkan, Birinci Dünya ve İstiklal Savaşları. Yay. Hz. İsmet Gör-gülü, İzzettin Çalışlar, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997.
- Karataş, Murat. “Karakteristik Özellikleri ve Tarihî Misyonuna Etkisi Bakımından Çanakkale Savaşlarında Mustafa Kemal”. Genç Akademisyenlerin Gözüyle Tek Adam Mustafa Kemal Sempozyumu, Ankara, 2008, s. 39-56.
- Karataş, Murat. “Maydos Mıntıka Komutanı Mustafa Kemal (25 Şubat-23 Mart 1915)”. Anafarta, Sayı: 7, Çanakkale, 2020, 19-28.
- Kasım, Naci. Türk'ün Altın Kalbi Gazi'nin Hayatı (1881-1938), İstanbul: İleri Yayınları, 1999.
- Milli Savunma Bakanlığı Arşiv Müdürlüğü, 62-57/1-2; 76-19, 76-57.
- Mustafa Kemal. Arıburnu Muharebeleri Raporu. Yay. Hz. Suat Akgül, Hülya Toker, Sema Demirtaş, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2011.
- Mustafa Kemal. Arıburnu Muharebeleri Raporu. Yay. Hz. Uluğ İğdemir, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayın-ları, 1990.
- Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri I, Ankara: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 2005.
- Toker, Hülya. Çanakkale Muharebelerine Katılan Komutanların Biyografileri. Ankara: Genelkurmay Basıme-vi, 2014.
- Turan, Şerafettin. “Mustafa Kemal Atatürk”. Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı, 2006, C.13.
- Türkmen, Zekeriya. “19'uncu Tümen ve Anafartalar Grubu Komutanı Kurmay Albay Mustafa Kemal'in Ken-di Yazdıklarına Göre Çanakkale Muharebelerine Dair Değerlendirmeleri”. 100. Yılında Çanakkale Savaşları Ulusla-rarası Kongresi, 21-24 Mayıs 2015. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Türkmen, Zekeriya. Çanakkale 1915: Türk Ordusunun, Psikolojik Harekat ile Kara ve Hava Harekatı. Ankara: Berikan Yayınları, 2015.

Atıf

Türkmen, Zekeriya, “19’uncu Piyade Tümeni”, Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, İstanbul: Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), 2022.

Zekeriya Türkmen, “19’uncu Piyade Tümeni”, Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), İstanbul 2022.

